

Programterv és gondolatok a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Plébániatemplom egyházzenei életének megújításáról

Alapelvek:

Szent X. Piusz Motu proprio-ja nagyon világos útmutatást ad, milyen legyen egy templom egyházzeneje. Az egyházzene és a liturgia viszonyáról ezt mondja:

„Az egyházi zene, mint az ünnepélyes egyházi szertartás (liturgia) kiegészítő része osztozik annak általános céljában, mely nem egyéb, mint az Isten dicsősége és a hívek megszentelése és épülése. Az egyházi zenének ennek következtében a lehető legtökéletesebb fokban kell fölruházva lenni ama tulajdonságokkal, melyek a liturgiának sajátjai, milyenek név szerint a szentség és a formák kifogástalansága, amiből harmadik tulajdonsága következik, az egyházi zene egyetemessége.”

A mai kor egyházzenesze sem tudná ettől jobban megfogalmazni, milyen alapelvek mentén érdemes a szent zenét művelni és úgy gondolom, hogy X. Piusz pápa hármass elvárását (szent, művészi és egyetemes) nemcsak a liturgiában, hanem a templomban rendezendő egyéb hangversenyek alkalmával is érdemes figyelembe venni.

Programterv:

Pályázatomban igyekszem a templom zenei életével kapcsolatos minden területet megvizsgálni és ezekkel kapcsolatban javaslatokat tenni. Főbb programpontjaim: liturgikus szolgálat (mise, zsolozsma, szertartások), kórus vagy kántorátus kérdése, orgona, hangversenyek, egyházzenei áhítatok, fesztiválok.

Liturgikus szolgálat:

A templom zenei életének legfontosabb területe a szentmise és a zsolozsmák zenei szolgálata. Ennek ellátása részletes tervet igényel, amely hétről-hétre, ünnepkörök szerint kijelöli, mi hangzik el ezeken a szertartásokon. Bázisként az Éneklő Egyház és a Graduale Hungaricum anyagára támaszkodnék, ezt egészíteném ki az adott ünnepnek megfelelő motettákkal, polifón tételekkel, gregorián és többszólamú propriumokkal és ordináriumokkal. A többszólamú tételek esetében arra törekednék, hogy minél inkább kötődjenek a gregoriánhoz. Ez a klasszikus vokálpolifónia esetében evidencia, így Palestrina, Lassus, Victoria, Byrd műveit, ordináriumait állandó repertoárként szeretném tartani. De későbbi korok szerzői is használták a gregorián nyelvét, gondoljunk csak Liszt Missa Choralis-ára, Duruflé Messe cum Jubilo miséjére, vagy Jean Langlais Messe Solennelle-jére. Az egyház tanítása szerint a liturgia legfőbb hangszere az orgona és bár a belvárosi templom múltjában számos alkalommal olvashatunk zenekar közreműködéséről, liturgikus keretek között mégis hangsúlyosabban szeretném megjeleníteni az orgonakíséretes miséket. Ennek alátámasztására hadd idézzem XI. Piusz 1928-ban kiadott Apostoli constitutio-jának idevágó bekezdését:

„...kijelentjük, hogy a zenekarral kísért éneket az Egyház nem tekinti tökéletesebb és a szent ténykedésekhez méltóbb zenei formának.”

„... mégis van az Egyháznak egy sajátos, őskortól hagyományozott hangszere: az orgona, melyet csodálatos nagyszerűsége és fensége miatt méltónak talált arra, hogy egybekapcsolja az istentisztelet ténykedésével.”

Hangversenyek, egyházzenei áhitatok

Mindezek ellenére úgy gondolom, a templomban helye lehet más hangszereknek és zenekarnak is, de elsősorban a liturgián kívül, hangversenyeken, zenei áhitatok alkalmával. Vitathatatlan ugyanis, hogy sok vallásos ihletésű zenemű keletkezett az évszázadok során, ezeket XII. Piusz a Mediator Dei enciklikájában „vallásos zene”-ként jelöl meg, amely „*egyrészt szerzőjétől szándékoltan, másrészt a mű tartalmából és céljából következően arra törekszik, hogy jámbor és vallásos érzelmeket fejezzon ki és ébresszen. Ennek következtében nagy segítségére van a vallásnak.*” E művek megszólaltatása és templomi környezetbe fogadása tehát fontos, hiszen sokkal inkább valók a templom falai közé, mint egy hangversenyterembe. Természetesen meg szeretném őrizni azokat a hagyományokat, melyek a templom zenei életéhez már szervesen hozzá tartoznak, pl. Mozart Requiemjének előadását, melynek magyarországi bemutatója ebben a templomban volt. Liszt Ferenc műveinek is kiemelt szerepet szánnék, hiszen kevésbé ismert egyházi zenéje, pedig egyedülálló az a művészet, melyet e téren is alkotott. Ugyanakkor óriási az a repertoár, melyből még válogatni lehetne és amely a templomi koncerteken alig-alig hallható. Azt szeretném, ha ebben a tekintetben is élenjáró lenne a Belvárosi templom. Itt elsősorban a méltatlanul hanyagolt barokk szerzők műveire gondolok, de ezeken a hangversenyeken lehetne bemutatni, előadni a XVIII-XIX. században e templomban működött szerzők műveit is (Bengraf, Druschetzky stb.). Fontosnak tartom kortárs zeneművek bemutatását is, ilyen irányú elkötelezettségem bizonyítására éppen a Belvárosi Főplébániatemplomban adódott lehetőségem, amikor 2017 decemberében a Szent László év lezárásaként Barta Gergely Kóruszsimfóniájának ősbemutatóját vezényelhettem.

Zenekarok tekintetében azt szeretném elérni, hogy ne alkalmi együttes szolgáljon a koncerteken, hanem alakítsunk ki partneri viszonyt olyan összeszokott együttesekkel, mint a Németh Pál vezette Savaria Barokk, vagy az egészen fiatalokból álló, lelkiismeretesen dolgozó Anima Musicae kamarazenekar. Mindkét együttes nagyon komolyan veszi azt, amit csinál és úgy gondolom, örömmel vennének részt ilyen együttműködésben.

A templom a 2020-ban rendezendő Eukarisztikus kongresszusra készülve folyamatos szentségimádást hirdetett. Szeretném, ha ehhez a nemes kezdeményezéshez havi rendszerességgel énekes, esetleg orgonazenés szentségimádás kapcsolódna. Fontosnak tartom a kongresszusra való zenei készület mielőbbi megtervezését is, hiszen a templom minden területen bekapcsolódik majd ebbe a nagyszerű rendezvénybe.

Kórus, kántorátus

A Belvárosi Főplébániatemplom büszke lehet zenei múltjára. Számos kiváló karnagy és zeneszerző működött az egyházzene szent ügyéért. Liszt Ferenc rendszeres vendég volt itt, műveit és karizmatikus személyét nagy tisztelet övezte mindig. De itt működött Harmath Artúr, az elmúlt évszázad egyik legkiválóbb egyházzeneiséje is. A templom mindig nagy becsben tartotta karnagyait és muzikusait. Ebben nagy szerepe volt a fővárosnak is, aki, mint a templom fenntartója gondot viselt az egyházzene megbecsülésére is. A fővárosban a Mátyás templom, a Bazilika és a Belvárosi

Főplébániatemplom büszkélkedhetett azzal, hogy évtizedeken át fizetett muzsikusk biztosították az egyházzene magas színvonalát. 1943-ban pl. a belvárosi templom mintegy 56 zenészt (38 kórus- 18 zenekari tag) foglalkoztatott a karnagyon túl.

Tisztában vagyok vele, hogy irreális elvárás lenne mindezt a mai viszonyok között újra megteremteni. Ahhoz azonban, hogy hétről hétre magas színvonalú egyházzene szóljon meg a liturgia keretein belül, kottaolvasó énekesekre van szükség. Bár egy jó karnagy amatőr énekesekből is szép hangzást tud teremteni, nagyobb művek megtanításához mégis nagyságrendekkel több időre van szükség, mint képzett énekesek esetén.

Pályázatom egyik lényeges pontja, hogy egy olyan kántorátust hozzak létre, mely 3-4 év alatt jelentős eredményeket tud felmutatni és képes arra, hogy hétről hétre az egyházzene legszebb kincseit mutassa meg liturgikus keretek között. Ehhez azonban jó hangú és elhivatott emberekre van szükség, valamint sok munkára. Heti két próbával már biztosítani lehet a rendszeres egyházzenei szolgálatot és jutna idő a folyamatos repertoár bővítésre is. Az elhivatottságot külön kiemelném, hiszen csak olyan emberekre számítanék, akik az egyházzenét magukénak vallják és nem érzik idegenül magukat egy liturgikus ruhában.

A kántorátus kialakítása több lépcsős folyamat lenne. Először meg kell találnom azokat az embereket, akik hajlandók áldozatot hozni és vállalják a rendszeres munkát. Az a tapasztalatom, hogy a kórustagok szeretik, ha terhelik őket, mert így lehet hallható eredményeket elérni. A kántorátus gerincét 16-20 fő alkotná, akik tehát a heti két próbán túl a vasárnapi szolgálatot is vállalnák. Ez nem kevés áldozatot igényel, így hosszú távon meg szeretném teremteni annak lehetőségét, hogy a kántorátus tagjai szolgálatukért cserébe tiszteletdíjat kapjanak. Ennek részleteit természetesen Plébános Úrral kell egyeztetni, de véleményem szerint a kántorátus működésének anyagi fedezetét a következő források bevonásával lehetne előteremteni:

- a fővárosi vezetéssel tárgyalásokat lehetne kezdeni egy kántorátus-énekegyüttes alapításáról, hivatkozva a templom zenei múltjára és a főváros korábbi, ezirányú áldozatvállalására.
- kevésbé köztudott, hogy a „tao” nemcsak futballcsapatok és más sportkörök számára biztosít forrásokat, de lehetőség van művészeti célok támogatására, így akár egy kántorátus működtetésére is. Meg kell keresni és találni azokat a vállalkozókat, akik hajlandóak lennének ebben a formában támogatást nyújtani.
- pályázatok útján egy-egy projektre alkalmi támogatást is lehetne nyerni (NKA)
- a felújított templom kiváló elhelyezkedése és adottságai révén adja magát, hogy egyházzenei hangversenyek színhelye legyen. Az ezekből befolyó összegekből is vissza lehetne forgatni valamennyi támogatást a kántorátus részére.
- végül, a sok munka mindig meghozza gyümölcsét; a kántorátus 3-4 éven belül olyan színvonalra kerülhet, amely folyamatos meghívásokat biztosíthat számára, ezzel is hozzájárulva saját fenntartásához. Kiváló példa erre a már

említett Anima Musicae kamarazenekar, akik néhány éve fogtak bele hasonló vállalkozásba. A közös muzsikálás öröme és a próbák rendszeressége, hatékonysága meghozta gyümölcsét, ma már igen sok helyen látják őket szeretettel és az együttes kezd a saját lábára állni.

A kántorátus kialakítása 1-2 évet is igénybe vehet, ezért kezdetben több kórus és egyházzenei műhely segítségét is igénybe venném a zenei szolgálatok biztosítására. Mindenképp számítanék a templomban már ma is rendszeres szolgálatot teljesítő Deák-Diák énekesiskolára, valamint más, általam ismert műhelyek (gödöllői Premontrei Szent Norbert kórus, Szent Efrém férfikar, Schola Academica, Ars Nova Sacra kórus, Savaria Barokk együttes, stb.) közreműködésére is. Ezen együttesekkel a kántorátus megszilárdulása után is szoros kapcsolatot szeretnék fenntartani.

Orgona

Kevés budapesti templom büszkélkedhet olyan kiváló hangszerrel, mint éppen a belvárosi templom. Kiválóan alkalmas mind liturgikus célokra, mind pedig hangversenyek, vagy akár mesterkurzusok rendezésére is. Az orgonával kapcsolatban a következő elképzeléseket szeretném megvalósítani:

- az orgona mindenekelőtt az egyház legfontosabb hangszere és az énekhang mellett legfőbb szolgálója. A liturgiában nyeri el legszebb hivatását, az Isten dicsőítését.
- az orgona azonban a turizmusban is kiemelt szerepet kaphat. A templom elhelyezkedése révén számos turistát vonz, számukra továbbra is fenn kellene tartani a szerdai orgonahangversenyeket, sőt talán érdemes lenne még egy napot kijelölni erre, hiszen a fővárosba érkező vendégek legtöbbször néhány napot tartózkodnak itt, így indokolt lehet a heti két koncert. Ez fontos bevételi forrás lehetne a kántorátus működtetéséhez.
- a fővárosban évek óta töretlenül fejlődik a konferencia turizmus, ezekre külön érdemes lenne kiejáratni az orgonahangversenyek lehetőségét, hiszen olyan magasan kvalifikált rétegről van szó, akik többnyire nagy örömmel fogadják a kulturális programokat.
- az orgonakultusz ápolására megalapítanám az Orgonabarátok körét. Erre több európai városban láthatunk kiváló példákat, a kör tagjai hozzájárulhatnak az orgona rendszeres karbantartásához, cserébe kedvezményes belépőket kapnának a templomi hangversenyekre.
- szeretném, ha az ifjú orgonisták bemutatkozó lehetőséget kaphatnának a templomban. Ezért szükségesnek találom, hogy a Zeneakadémiával kialakuljon egy gyümölcsöző szakmai kapcsolat. Ez mindkét félnek jó lehet, hiszen pl. egy nehezebb orgonakíséretes mise előadásánál szükségünk lehet jó orgonistára, melyet esetenként a Zeneakadémiáról „kölcsonöznénk”, cserébe évi egy-két alkalommal felajánlhatnánk a templomot diplomahangversenyek, doktori koncertek helyszínéül.

- végül úgy gondolom, hogy az altemplomban is szükség lenne egy, a hely különlegességéhez méltó hangszerre. A 2018-as esztendő esélyt adna erre, ugyanis a kormányzat ezt az évet Mátyás király emlékévvé nyilvánította. Évek óta dédelgetem azt a tervet, hogy a velencei Correr múzeumban található reneszánsz orgona mását valahogy elkészítsük és egy méltó helyet keressünk neki. Ez a hangszer ugyanis a zenetörténészek szerint elképzelhető, hogy Mátyás és Beatrix hangszere volt. A múzeum katalógusában ugyanis úgy szerepel a kis reneszánsz hangszer, melyet Zenon Zen adományozott 1873-ban a múzeumnak és amelynek tulajdonosa Mátyás, Magyarország királya volt.

A Correr múzeum orgonájának sípjai speciális papírból készültek, ami rendkívül puha hangzást biztosított. Egy ilyen hangszermásolat elkészítése igazi szenzáció lehetne, felhasználása pedig többretű, hiszen vesperások kíséretére is alkalmas lenne, de templomi hangversenyeken is megszólalhatna, mint különleges, Mátyás korát idéző orgona. A Mátyás emlékévben biztosan lehetőség nyílna pályázni erre a projektre.

Fesztiválok

Nem győzöm hangsúlyozni, hogy a 2016-ban történt felújítás mennyi új lehetőséget nyitott a templom számára. Zenei szempontból minden feltétel adott:

- központi elhelyezkedés
- több száz fős befogadóképesség
- kiváló akusztikájú tér
- 3 manuálos orgona

Plébános Úr tájékoztatásából tudom, hogy már eddig is sok erőfeszítést tettek, hogy ezeket az adottságokat kihasználva Budapest komolyzenei életébe kapcsolják a templomot. A BTF és a CAFÉ fesztivál is egy-egy program erejéig helyszíniül választotta már a templomot és 2018-tól a Szent Efrém kórus is itt találta meg új helyét saját, Orientale Lumen fesztiváljának. Ezek nagyon fontos és előremutató lépések voltak, hiszen azt az üzenetet hordozzák, hogy ez a templom a legmagasabb szintű kultúra befogadását tekinti elsődleges céljának. Ezt az utat szeretném én is követni.

Egyrészt a Tavaszi fesztivál egyházzenei programjainak további bővítését szeretném szorgalmazni. 15-20 évvel ezelőtt e fesztiválon az egyházzene még sokkal nagyobb

megbecsültsége volt, a programok 15-20 %-a volt ilyen tematikájú. Ma ez egy-két hangversenyre szűkölt. A trend megfordítása mindenképp szükséges és ebben a templomnak nagy szerepe lehet a fent felsorolt adottságai révén.

További partnerek bevonását is szorgalmaznám:

- Filharmónia Magyarország (Con Spirito egyházzenei fesztivál)
- Zeneakadémia (egyházzene, orgona és karvezetés tanszék)
- Magyar Händel társaság (amely minden évben egy-egy Händel oratórium bemutatását szervezi)
- Savaria Barokk Egyesület
- Orfeo Zenekar és Purcell kórus
- Anima Musicae kamarazenekar

Ezek mind olyan műhelyek és szervezetek, ahol a magas művészi színvonal biztosított és repertoárjuk sokszor kapcsolódik az egyházzenehez.

Hosszabb távon el tudnék képzelni egy nagyobb volumenű egyházzenei fesztivál létrehozását is, amelyről mindenkinek a belvárosi templom jutna eszébe, mint amilyen pl. a La Chaise Dieu és Ambronay Franciaországban, vagy az Arcus Temporum Pannonhalmán. Az nem kétséges, hogy erre nagy szükség lenne, hiszen mindenféle fesztiválból legalább öt van Budapesten (gasztro jellegű talán 25 is), egyházzenei témájú az Orientale Lumenen kívül azonban egy sem. Korábban nagyon szép próbálkozás volt a Magyarok Nagyasszonya egyházzenei fesztivál, ehhez hasonlókat képelek el. Öt napos lenne, egy-két világhírű együttes részvételével és természetesen hazai közreműködőkkel. Ennek szervezése persze óriási energiát és sok pénzt igényel, de azt gondolom, hogy ebben a templomban semmi sem lehetetlen, csak imádkozni és dolgozni kell érte.

Összefoglalás

Pályázatomban egy olyan templom zenei életét vázoltam fel, melynek középpontjában a kitartó, sok munkával létrehozott, rendszeres liturgikus szolgálat áll és amely ennek kiegészítéseként a lehető legszélesebbre tárva kapuit befogadja mindazt a szépséget, melyet az évezredek európai egyházzenei kultúra megteremtett. Egy olyan egyházzenei központ megteremtésén fáradoznék, melyet a Belvárosi Főplébániatemplom értékei fémjeleznek: e templomban megtalálható mindaz, melyet a korai kereszténységtől kezdve a reneszánszon át a barokkon keresztül a romantika és a legutóbbi évszázad neves és névtelen művészei, alkotói az Istennek ajándékoztak. Ezt a sokszínű, mégis egységes kultúrát szeretném a zenei életben is megmutatni, megkeresve és remélhetőleg megtalálva azokat az énekes, zenész társakat és kulturális partnereket, akik ebben segítségemre lehetnek.

Budapest, 2018. 01. 15.

Gesztesi-Tóth László